

NHÂN VẬT NỮ TRONG TIỂU THUYẾT PATRICK MODIANO

Võ Nguyễn Bích Duyên

Trường Đại học Phú Yên

Email: bichduyenba@gmail.com

Ngày nhận bài: 31/05/2022; Ngày nhận đăng: 20/06/2022

Tóm tắt

Patrick Modiano là nhà văn lớn của văn học Pháp từ nửa sau thế kỉ XX đến nay. Trong tiểu thuyết của Patrick Modiano, nhân vật nữ đóng vai trò trung tâm khi trở thành nhân vật song hành cùng nhân vật chính. Họ vừa là những bóng hình mờ ảo, không ngừng trôi dạt trong không gian và thời gian như bao phận người khác trong thế giới nhân vật của tiểu thuyết Patrick Modiano, vừa là hiện thân của tình yêu, nỗi đau và kí ức mà nhân vật nam chính luôn khát khao tìm kiếm trên hành trình tìm lại quá khứ của đời mình.

Từ khóa: *nhân vật nữ, Patrick Modiano, tiểu thuyết*

Female characters in Patrick Modiano's novels

Vo Nguyen Bich Duyen

Phu Yen University

Received: May 31, 2022; Accepted: June 20, 2022

Abstract

Patrick Modiano is a great novelist of French literature from the second half of the twentieth century to the present. Becoming a companion to the male protagonist, the female characters play an important role in Patrick Modiano's novels. They are both fuzzy silhouettes, constantly drifting in space and time like many others in Patrick Modiano's novels, and embodying the love, pain and memories that the protagonist is always looking for on the journey to find the past of his life.

Keywords: *female characters, Patrick Modiano, novel*

1. Mở đầu

Patrick Modiano là nhà văn lớn của văn học Pháp từ nửa sau thế kỉ XX đến nay. Ông là chủ nhân của những giải thưởng văn học danh giá như Goncourt (1978), Nobel (2014) bởi “*cái nghệ thuật của ký ức mà ông đã vận dụng để gọi nên những phận người bề bồng, khó thỏa nguyện nhất*” (dẫn theo Dương Tường, lời giới thiệu *Phố của những cửa hiệu u tối*) (Patrick Modiano, 2015). Sự trở đi trở lại của những chủ đề về kí ức, sự quên lãng, truy tìm bản thể, đánh

mất căn cước trên cái nền của một Paris, một nước Pháp thời bị chiếm đóng trong hầu hết tiểu thuyết của Patrick Modiano đã kiến tạo và định hình một lối viết “kiểu Modiano” khó bề trộn lẫn với bất kì tác gia nào khác. Triển khai những chủ đề ấy trong hơn 40 tiểu thuyết, ông thường sử dụng motif một nhân vật nam “tôi” lần theo những dấu vết để ngược về thời quá vãng, tìm kiếm những chân dung người đã bị thời gian phủ bụi đến nhòe mờ. Hành trình đó, một cách kì lạ, luôn có sự hiện hữu song

hành của những người phụ nữ trẻ tuổi. Họ vừa đóng một vai trò đặc biệt quan trọng khi trở thành một phần kí ức của những người đi tìm thời gian đã mất, vừa nặng mang biết bao thương tổn riêng tư của những cá nhân dưới sự tác động mạnh mẽ của một thời cuộc đầy biến động lúc bấy giờ.

2. Nội dung

2.1. Ẩn hiện như những bóng hình mờ ảo

Nhân vật nữ, đặc biệt là những nhân vật trẻ tuổi, trong tiểu thuyết Patrick Modiano thường xuất hiện và chiếm lấy phần lớn kí ức của các nhân vật nam chính trong hành trình tìm về quá khứ. Dẫu vậy, chân dung và lai lịch của nhân vật nữ vẫn hiện ra như những bóng hình mờ ảo của một thời đã xa: không rõ tên, không rõ tuổi, không nhân thân, không lai lịch, không nghề nghiệp và không ngừng dịch chuyển. Nói cách khác, sự hiện hữu của họ luôn bị chìm khuất trong hai lớp mù sương: sương mù quá khứ và sương mù thời cuộc.

Danh tính là yếu tố tối quan trọng trong việc xác định sự hiện hữu của mỗi người, là khởi đầu của hành trình tìm kiếm bản sắc hay căn cước. Thế nhưng, nhân vật của Patrick Modiano hầu như đều bất định danh tính. Trong *Ở quán cà phê của tuổi trẻ lạc lối*, nhân vật nữ chính ban đầu được biết đến với cái tên Louki. Song đó chỉ là cái tên mà những thực khách quen thuộc của quán Le Condé đặt cho nàng – một cô gái trẻ luôn im lặng, lạc lõng và dường như mong mỏi được tan biến vào đám đông ở quán cà phê nhuộm màu “tuổi trẻ lạc lối” này. Họ cần một cái tên để phân biệt nàng với những người còn lại. Về sau, người chồng cho biết Jacqueline Delaquine là nữ danh của nàng, bên cạnh cái tên của nàng lúc bấy giờ là Jacqueline Choureau. Ở *Để em khỏi lạc trong khu phố*, cái tên Chantal Grippay cũng được đổi từ Joséphine

Grippay, hay Annie Astrand của quá khứ nay đã đổi cả tên lẫn họ thành Agnès Vincent. Trong *Từ thăm thăm lãng quên* cũng thế, Jacqueline mà “tôi” tìm kiếm nay đã trở thành vợ của người khác và thay tên đổi họ thành một Thérèse Caisley hoàn toàn xa lạ. Khái niệm tên thật trở nên bất khả, khi danh tính liên tục bị thay đổi và không có bất cứ bằng chứng nào, ngay cả những ghi chép ở các sổ niên giám, các danh bạ, các phiếu điều tra của cảnh sát,... cũng không chứng thực đó là tên thật của một người nào đó.

Nhân vật trong tiểu thuyết Patrick Modiano không chỉ đánh mất danh tính mà còn thất lạc cả lai lịch, cội nguồn và bản thể. Trong diễn từ nhận giải Nobel 2014, Patrick Modiano đã miêu tả Paris những năm bị chiếm đóng là một thành phố “như vắng bóng chính mình”. Ông nói: *“Trong im lặng của đường phố và bóng tối vào mùa đông năm giờ chiều đã đổ xuống và mỗi chút ánh sáng lọt qua khe cửa sổ đều bị cấm, thành phố này như bị vắng bóng của chính nó – thành phố “mù nhìn”, như chính bọn phát-xít chiếm đóng gọi. Những người lớn và những đứa trẻ con có thể biến mất bất cứ lúc nào, chẳng để lại chút dấu vết, và ngay giữa bạn bè cũng phải nói thật với nhau, bởi vì người ta cảm thấy một mối đe dọa bàng bạc trong không khí”* (Patrick Modiano, 2014). Những nguy hiểm luôn rình rập đã biến con người thành những sinh vật phải học cách nguy trang, ẩn núp và trốn chạy. Người ta mong “được” quên lãng và cố xoá bỏ mọi vết tích về sự tồn tại của mình. Họ dùng tên giả, nói dối về lai lịch, hoá trang cho thật khác,... Họ chối bỏ căn cước và bản thể chỉ để được tồn tại. Để rồi sau khi trải qua tất cả, họ lại ráo riết tìm lại chính mình trong tuyệt vọng, khi mà mọi bằng chứng của lịch sử cá nhân giờ

đây hoặc đã biến mất, hoặc những gì còn lại giờ chỉ là “đồ giả” mà thôi. Các nhân vật của ông, vì vậy, luôn hoang hoải tìm kiếm bản mặt của mình từ trong quá khứ để định vị bản thân trong hiện tại và dự phóng về tương lai. Song tính chất của bối cảnh lịch sử, cơ chế quên lãng của kí ức đã tạo ra những điểm mù, thậm chí là cả một màn sương bao phủ lấy quá khứ khiến cho việc kiếm tìm lại bản mặt, căn cước của một con người thật sự đi vào mê lộ hoặc là tuyệt lộ.

Nhân vật nữ nói riêng, nhân vật của Patrick Modiano nói chung, không chỉ muốn trở thành một người khác để lẫn trốn, mà còn bởi khát khao được trở thành một con người mới. Thời cuộc đã gieo rắc những bụi mù nguy độc đến những con người trẻ tuổi, nhất là những thân phận lưu lạc, trôi dạt bên lề như nhân vật của Patrick Modiano. Họ muốn đoạn tuyệt với một quãng đời của mình, như Jacqueline của *Từ thăm thăm lãng quên* khao khát đến tuyệt độ. Các nhân vật của ông, trên hành trình trôi dạt, đã không ngừng trở thành một-người-khác, một-người-mới, hay “*một sự sinh ra lần thứ hai, theo một cách nào đó*” (Patrick Modiano, 2020). Và “*một cách nào đó*”, chính là mang một cái tên khác như cách mà các nhân vật nữ của ông đã làm. Đầu thế, một cái tên khác hay một cái tên giả không thể nào giúp họ cắt đứt với quá khứ, cũng như không dễ dàng bảo vệ họ khỏi bầu khí quyển u ám lúc bấy giờ.

Lịch sử văn học đã có biết bao nhân vật không tên, những nhân vật mà tên gọi được tối giản chỉ còn là một kí hiệu, một chữ viết tắt như K. của Franz Kafka,... là biểu trưng của những phận người “vô danh”, thất lạc giữa cõi người. Và đến tiểu thuyết của Patrick Modiano, có thể xem có nhiều tên đến mức danh tính bất định, cũng là một biến thể của tình thế hiện sinh “vô danh”. Họ có thể là bất kì ai hoặc là không

ai trong số những cái tên đó là họ cả. Đó chính là tình trạng một người nào đó có thể chen chân vào cuộc đời một người khác và chiếm dụng nó, và ngược lại, bất kì ai cũng có thể bị lấy mất một phần đời khi phải từ bỏ một cái tên vốn đã từng là của mình. Sự hiện hữu của nhân vật khi nhìn từ góc độ danh tính, rõ ràng đã mang những dấu hiệu của những bóng hình mờ ảo hơn là một thực thể xác định.

Chịu ảnh hưởng lý thuyết trôi dạt của Guy Debord, kết hợp với nhãn quan nhạy cảm, nắm bắt được bản chất, không khí của một Paris, một nước Pháp thời chiếm đóng, và sau cùng là trải nghiệm cá nhân, Patrick Modiano luôn khắc hoạ nhân vật mang tính trôi dạt đậm đặc. Nhân vật nữ cũng không nằm ngoài đặc trưng sáng tạo ấy của Patrick Modiano. Họ trôi dạt trong không gian, thời gian và trong trường kí ức của tha nhân một cách bất định. Nhân vật của ông không ngừng dịch chuyển theo từng con phố của Paris mà không mấy khi theo một dự định nào cụ thể. Những địa điểm, không gian dường như có một hấp lực chi phối và dẫn lối bước chân thường xuyên rơi vào trạng thái vô định của các nhân vật. Louki của *Ở quán cà phê của tuổi trẻ lạc lối* cũng đã bước vào Le Condé theo cách đó. Ngoài ra, vì phải lẫn trốn những người chồng, người tình cũ, sự theo dõi của cảnh sát, sự truy tìm của những kẻ nguy hiểm, nhân vật nữ phải không ngừng thay đổi địa điểm ẩn náu. Cùng với khao khát được đoạn tuyệt với cuộc đời cũ, mở ra một tương lai bớt u ám hơn, không gian trôi dạt của các nhân vật nữ không chỉ bó hẹp trong Paris, nước Pháp mà mở rộng đến London, Anh, Bỉ,... theo con đường vượt biên. Đầu thế, với một thân phận của kẻ không căn cước, họ vẫn bị dạt trôi và rồi lại phải quay trở về nơi họ đã muốn rời xa mãi mãi.

Không chỉ trôi dạt trong không gian,

những cô gái trẻ trong tiểu thuyết Patrick Modiano còn trôi dạt trong các liên kết xã hội. Cũng như cái cách mà không gian hút lấy con người, mỗi con người cũng tạo ra một hấp lực nào đó và kéo lấy người khác về phía mình. Và trong tiểu thuyết Patrick Modiano, nhân vật nữ luôn ẩn chứa một hấp lực đặc biệt đối với các nhân vật nam chính. Họ ngay lập tức gắn kết với nhau thành một đôi với những biến thể khác nhau: Người phụ nữ lớn tuổi với một cậu bé con, một cô gái với một cậu học sinh, sinh viên vài tuổi, một người phụ nữ với một người đàn ông,... Những con người trôi dạt, vô tình gặp nhau, nhanh chóng gắn kết nhưng cũng nhanh chóng tách rời. Thế nên hình ảnh của những cô gái trong kí ức của những nhân vật nam tuy rất ấn tượng, từ danh tính, ngoại hình, hành trạng, giọng nói, mùi hương,.. đến mức chỉ cần một dấu hiệu quen thuộc là tất cả những vọng âm quá khứ ngay lập tức vang lên, gợi nhớ về một con người của một thời quá vãng. Song chính sự kết nối và tan rã chóng vánh khiến cho chân dung của những cô gái trong kí ức chỉ là những mảnh vỡ rời rạc. Những nỗ lực tái tạo lại chân dung một con người nói chung, và một cô gái nói riêng trở nên bất khả hơn bao giờ hết, nhất là khi những minh chứng, dấu vết chứng tỏ sự hiện hữu có bản sắc, có căn cước còn sót lại trên hiện vật và trong kí ức vừa ít ỏi, vừa mờ mịt, bắt định đến vậy.

Sự biến mất là dấu hiệu cho thấy sự hiện hữu mong manh, hư ảo của một con người. Không ít nhân vật nữ chính – những bóng hình quá khứ mà nhân vật nam “tôi” thao thiết kiếm tìm – đều biến mất một cách đột ngột và đầy ám muội. Louki được người tiếp tân khách sạn báo rằng nàng đã nhảy lầu tự sát. Jacqueline một ngày nọ không còn trở về căn phòng khách sạn cô đang ở cùng “tô”. Annie Astrard bất ngờ bỏ

lại cậu bé Jean giữa một khu phố xa lạ. Denise bị mất tích sau khi cô và Guy Roland tách ra trong quá trình vượt biên sang Bỉ. Cứ như thế, tiểu thuyết Patrick Modiano dày đặc những cuộc tách rời đột ngột, để lại nhiều chấn thương cho những nhân vật nam chính là tôi – vốn là người đã gắn kết sâu sắc với họ trong suốt hành trình trôi dạt. Và điều đó cũng có thể là nguyên nhân của việc các nhân vật của Patrick Modiano luôn thấp thỏm trong nỗi lo âu, sự mặc cảm bị bỏ rơi bất cứ lúc nào. Nhân vật của ông là những con người cô đơn tuyệt độ trong cả thế giới tinh thần lẫn trong thế giới con người bởi một lẽ họ mang thân phận của những kẻ lạc loài, những kẻ bị lãng quên, bị bỏ lại. Và nỗi cô đơn vốn như là định mệnh đó, sẽ càng thêm sâu thẳm khi họ cứ bị bỏ rơi hết lần này đến lần khác, bởi chính những người tưởng chừng luôn luôn sợ họ bị thất lạc như điều mà Astrard đã làm với Jean bé bỏng. Khi nhìn từ hiện tại, sự biến mất đột ngột của các nhân vật nữ luôn khiến các nhân vật nam chính “tôi” không ngừng hoài nghi và nỗ lực truy tìm lại hình ảnh của những người phụ nữ ấy. Họ là ai? Họ có thật sự đã từng tồn tại hay không? Là những câu hỏi mà “tôi” không dễ dàng đưa ra những xác quyết cuối cùng.

Khắc họa số phận của con người trong guồng quay của lịch sử, Patrick Modiano đặc biệt nhạy cảm khi nhìn rõ nỗi khốn khổ, sự khắc khoải của những cá nhân vùng ngoại biên – những người chịu ảnh hưởng nặng nề nhất của thời cuộc hắc ám, biến động. Những nhân vật nữ của ông nói riêng, và nhân vật của ông nói chung, luôn phải đối diện với nguy cơ bị xoá sổ trên mọi phương diện: danh tính, bản thể, lai lịch, và cuối cùng, là sự hiện hữu. Để chống lại điều đó, họ lựa chọn việc xoá đi những gì có thể là dấu vết của mình, theo những cách mà các nhân vật nữ của ông đã

làm. Lựa chọn đó gây ra những chấn thương, mà trước hết là với chính các cô gái trẻ ấy: phải trở thành một người khác, phải quay lưng trở mặt với những người mình gắn kết. Và hơn hết, là một sự hiện hữu như những bóng hình mờ ảo trong kí ức của tha nhân, của những con phố Paris những năm bị chiếm đóng. Nhân vật nữ của Patrick Modiano, vì vậy, cùng sống trong tình thế bị kịch của biết bao phận người bên lề khác trong tiểu thuyết của ông: biến mất để tồn tại, để rồi khi không phải biến mất, họ lại như chưa bao giờ tồn tại một cách rõ ràng.

2.2. Hiện thân của tình yêu, nỗi đau và kí ức

Theo dấu hành trình “đi tìm thời gian đã mất” của những nhân vật nam chính, người đọc có thể cảm nhận rõ họ luôn bị thu hút bởi hình ảnh và hành trạng của một người phụ nữ nào đó từng xuất hiện và có ý nghĩa vô cùng quan trọng với phần đời tuổi trẻ của anh ta. Dẫu rằng những cuộc gặp gỡ của họ hầu hết là tình cờ giữa những phận người trôi dạt, song sự gắn kết đặc biệt khiến cho kí ức về những cô gái luôn bị gọi dậy một cách mạnh mẽ bất chấp thời cuộc đã thổi những ngọn gió có thể xóa nhòa dấu chân người trên cát, bất chấp chủ nhân kí ức chỉ muốn quên lãng và kháng cự lại mọi vọng âm của quá khứ. Có lẽ bởi vì đối với những nhân vật nam chính, họ là hiện thân của tất cả những điều không thể lãng quên trong cuộc đời của họ, như là tình yêu, nỗi đau và kí ức tuổi trẻ.

Một cách đặc biệt, những nhân vật nam chính “tôi”, chủ thể của những cuộc truy tìm quá khứ, trên hành trình trôi dạt luôn bị kéo về những phụ nữ trẻ tuổi và nhanh chóng trở thành người đồng hành với họ. Những cô gái trẻ tuổi, nhan sắc xinh đẹp, là vũ nữ hoặc gái điếm, không lai lịch, dường như luôn phải chịu đựng một nỗi

đau nào đó, đã tạo ra một lực từ trường khiến cho “tôi” không thể “tránh khỏi việc trôi dạt về phía nó”. “Tôi” của *Từ thăm thăm lãng quên* đã gặp Jacqueline và Gérard Van Bever vào một buổi tối của mùa đông những năm 1960. Anh đã đi cùng họ về khách sạn và lên phòng họ. Bắt đầu từ đó, “tôi” đã luôn hiện diện và song hành với Jacqueline để đến cuối cùng, anh đã làm theo lời nàng lấy cắp chiếc vali của một gã ưa chuộng nàng hồng kiếm tiền đi sang Mallorca. “Tôi hiểu rằng, nàng muốn hai chúng tôi ra đi chính là để đoạn tuyệt với một quãng đời nàng. Và cả tôi nữa, tôi cũng để lại những năm xám xịt và vô định mà tôi đã sống lúc này” (Patrick Modiano, 2015). Những phận người cô đơn tự gắn kết với nhau bởi chung một nỗi đau, và chung cả một nỗ lực vùng thoát khỏi cuộc sống quá đổi theo một cách không thể đơn giản hơn như thế.

“Tôi” của *Một gánh xiếc qua* đã gặp Gisèle khi hai người đến đồn cảnh sát để trả lời thẩm vấn. Ngay sau cuộc trò chuyện, Gisèle đã đến ở nhà của “tôi”, từ đó “tôi” đã theo nàng đến mọi nơi nàng muốn đến và luôn đợi nàng trở về sau mỗi lần nàng rời đi. Họ cùng nhau lên kế hoạch, dự liệu những việc cần làm để đến Rome – nơi họ có thể sống tự do và an toàn hơn. Họ chấp nhận dán thân vào một phi vụ mờ ám, nguy hiểm để có tiền đi đến thành phố tương lai đó. Trong một lần đợi nàng, “tôi” còn “muốn mua cho nàng, ở chỗ hàng hoa đối diện, một bó hoa hồng” (Patrick Modiano, 2017) – một hành động biểu lộ tình cảm hiếm hoi của những nhân vật nam trong tiểu thuyết Patrick Modiano.

Trong *Để em khỏi lạc trong khu phố*, “tôi” khi còn là cậu bé Jean bé bỏng cũng sẵn sàng theo chân của một người phụ nữ sang Thụy Sĩ mà không có bất cứ sự băn khoăn hay kháng cự nào. Cô đã quan tâm,

chăm sóc anh một cách tận tâm theo cách một người chị, một người mẹ dù rằng giữa hai không có mối quan hệ nào đặc biệt. Jean là cậu bé được người ta gửi theo, nghĩa là cả hai cũng là hai phận đời trôi về phía nhau một cách hết sức tình cờ. Với cậu bé Jean thường xuyên phải sống xa bố mẹ, bị gửi từ nơi này sang nơi khác với những người hoàn toàn xa lạ, thì những gì cô mang đến cho cậu khiến cậu cảm thấy sự gắn kết kì lạ và quý giá.

Có thể thấy, dù tính chất mối quan hệ giữa nhân vật “tôi” và các cô gái khác nhau ở mỗi tác phẩm, song bản chất của mối quan hệ ấy dường như rất giống nhau. Cả hai đều là những phận người trôi dạt trong những năm Paris bị chiếm đóng. Họ là dân nhập cư, những kẻ bên lề, không ăn cướp, không lai lịch, luôn bị theo dõi, bắt bớ và bị đẩy vào những công việc, những phi vụ mờ ám để có thể tồn tại. Tình thế hiện sinh quá đỗi chênh vênh ấy khiến cho những người xa lạ dễ bị trôi dạt về phía nhau và bám lấy nhau mà không cần nhiều thời gian, nhiều lí do. Tìm thấy một người có thể song hành trên chặng đường trôi dạt có lẽ là một hạnh phúc, đối với người luôn có mặc cảm bị “bỏ rơi” như “tôi” và cả đối với những người phụ nữ trẻ luôn bất an như Louki, Jacqueline, Gisèle, ...

Sự trở đi trở lại của cùng một chủ đề, sự triển khai chủ đề ở các tiểu thuyết cũng gần giống nhau khiến cho người đọc cảm nhận rõ ràng điều mà Patrick Modiano thừa nhận rằng ông có cảm giác mình chỉ đang viết một cuốn tiểu thuyết trong suốt sự nghiệp của mình. Những nhân vật nam chính “tôi” của ông ở mỗi tác phẩm dường như là một “tôi” duy nhất ở mỗi chặng đường đời khác nhau hơn là những nhân vật hoàn toàn xa lạ. Trong *Kho đựng nỗi đau* và *Để em khỏi lạc trong khu phố* là “tôi” ở giai đoạn thơ ấu, là “món hàng” kí

gửi của mẹ. Trong *Từ thăm thăm lãng quên* là cậu bé vị thành niên còn đang đi học và phải ở kí túc xá. Trong *Ở quán cà phê của tuổi trẻ lạc lối*, *Một gánh xiếc qua*, *Phố của những cửa hiệu u tối* là một người đàn ông đã trưởng thành, ... “Tôi” luôn có cảm giác cô độc và mang tâm trạng u uẩn, bất an khi phải sống đời trôi dạt và hoàn toàn thiếu vắng tình thương, đặc biệt là của người mẹ khi người cha đối với “tôi” là một con người mờ ảo và nhiều xung đột. Mối quan hệ giữa “tôi” và các cô gái khi thì là tình nhân, khi thì là bạn bè, khi thì là chị-em, ... song “tôi” dường như luôn bị phụ thuộc vào họ theo lối một đứa trẻ phụ thuộc vào một người lớn. “Tôi” thường đi theo và làm theo những người phụ nữ, là người luôn đợi chờ họ trở về với đầy những lo âu, thấp thỏm vì sợ họ sẽ bỏ rơi mình mãi mãi. Những người phụ nữ đến và ở lại với “tôi” thật sự mang đến cho đoạn đời của nhân vật những tháng ngày ít đi phần u ám và tăm tối khi họ khiến anh đỡ đơn độc, khiến hành trình của anh có những điểm đến cố định. Từ góc độ này, có thể nói những người phụ nữ trong tiểu thuyết Patrick Modiano là hiện thân của tình yêu và niềm hạnh phúc đối với những nhân vật nam chính “tôi”.

Patrick Modiano từng nói về phận người thời bị chiếm đóng rằng: *“Trong cái Paris ác mộng ấy, nơi người ta có nguy cơ là nạn nhân của một vụ tố giác hay một cuộc ruồng bỏ khi vừa bước ra khỏi một ga tàu điện ngầm, đã diễn ra những cuộc gặp gỡ tình cờ giữa những người chưa hề bao giờ gặp nhau trong thời bình, những mối tình thoáng qua đã nảy sinh trong bóng tối của thiết quân luật mà chẳng có gì chắc sẽ còn gặp lại nhau những ngày sau đó ”* và *“những người lớn và những đứa trẻ con có thể biến mất bất cứ lúc nào, chẳng để lại chút dấu vết”* (Patrick Modiano, 2014).

Trong tiểu thuyết Patrick Modiano, biến mất không chút dấu vết là số phận của hầu hết các nhân vật, đặc biệt là các nhân vật nữ. Gisèle (*Một gánh xiếc qua*) gặp tai nạn khi đi đến chỗ hẹn với “tôi”. “Tôi” (*Từ thăm thăm lãng quên*) sau một chuỗi ngày dài chờ đợi Jacqueline về lúc nửa đêm, đã “*thức dậy cho đến bình minh, nhưng chẳng bao giờ nghe thấy tiếng bước chân nàng trong cầu thang nữa*” (Patrick Modiano, 2015). Jean (*Để em khỏi lạc trong khu phố*) “*thức giấc vì những tia nắng chiếu vào phòng cậu qua ri đô và in những vết màu cam lên tường. Thoạt tiên, gần như chẳng có gì, chỉ là tiếng lộp lạo xào trên sỏi, tiếng động cơ đi xa dần rồi phải mất thêm một lúc nữa ta mới nhận ra trong nhà chẳng còn ai khác ngoài ta*” (Patrick Modiano, 2016). Và Roland (*Ở quán cà phê của tuổi trẻ lạc lối*) đã được nghe kể về cái chết của Louki bởi một người đàn ông xa lạ: “*Cô đi ra ban công. Cô vắt một chân qua lan can. Cô kia cố giữ cô lại bằng cách níu lấy vạt áo ngủ dài của cô. Nhưng đã quá muộn. Cô có đủ thời gian thốt ra vài từ, như thể cô nói với chính mình để tăng lòng can đảm: “Xong rồi. Để mặc đi”*” (Patrick Modiano, 2020). Biến mất một cách ám muội, đường đột dường như là định mệnh của các nhân vật nữ trong tiểu thuyết của ông. Không có sự chuẩn bị, không có những dấu hiệu báo trước, họ cứ vậy ra đi và để lại những vết thương nơi các nhân vật “tôi”. Khi xuất hiện và gắn kết cùng “tôi”, các nhân vật nữ phần nào xoa dịu nỗi cô độc, hoang hoải của “tôi”. Việc họ biến mất ngay trong những lúc cả hai đang trên đường đi đến những vùng đất mới để đoạn tuyệt với quá khứ, tìm kiếm một cuộc đời mới đầy hi vọng càng khiến cho nhân vật “tôi” không tránh khỏi bị sốc, thậm chí nó trở thành vết thương không ngừng dày vò họ cho đến tận những năm tháng sau này.

Trong *Ở quán cà phê của tuổi trẻ lạc lối*, Patrick Modiano có viết rằng: “*Tôi vẫn luôn tin rằng một số địa điểm là những thời nam châm và bạn bị hút về phía chúng nếu đang bước đi quanh đó. Và chuyện ấy xảy ra theo cách thức không thể nhận biết, thậm chí bạn còn chẳng ngờ tới*”. Việc bị trôi dạt nằm ngoài dự liệu khiến cho sự di chuyển của các nhân vật trở nên bất định đến mức có những người bị ám ảnh bởi những “điểm cố định” hòng “*tìm cách cứu khỏi quên lãng những con bướm bay thoáng chốc quanh một ngọn đèn*”, để có thể lưu giữ “*một khuôn mặt*” (Patrick Modiano, 2020). Nếu nhìn hành trình tìm kiếm quá khứ của các nhân vật “tôi” không phải trong không gian vật lý Paris, nước Pháp, mà trong không gian trừu tượng – không gian kí ức, thì các nhân vật “tôi” cũng không tránh được tình trạng bị trôi dạt. Họ không có những mốc thời gian, những điểm không gian cụ thể để tìm kiếm, họ cũng không có những gương mặt người định sẵn để họ tham vấn. Hành trình của họ là lần theo những dấu vết bất ngờ xuất hiện, dẫn họ đi từ điểm kí ức này sang kí ức khác, có khi tưởng chừng đã đi đến được tận cùng thì mọi thứ đột ngột biến mất. Duy chỉ có hình ảnh của những người phụ nữ là điều mà các nhân vật “tôi” không ngừng tìm kiếm. Vì thế, có thể xem nhân vật nữ chính là những điểm cố định trong không gian kí ức của các nhân vật nam chính “tôi”. Lần theo những dấu vết của những cô gái ấy, các nhân vật nam thực sự tìm thấy lại kí ức của mình – từ hoàn cảnh sống đến những xúc cảm của những ngày tháng tưởng như đã lùi vào xa xăm mãi mãi không thể tìm lại.

Trong *Để em khỏi lạc trong khu phố*, Jean Daragane, một người luôn né tránh quá khứ bởi sợ “*nỗi u sầu sẽ lan truyền qua tháng năm tựa như lần theo một dây cháy*”

chậm”, bị cái tên Annie Astrand của một người phụ nữ hút lấy và đưa ông trở về với Paris những năm 1950, 1960 – khi ông còn là một cậu bé. Cái tên ấy thúc đẩy ông dần bước về lại quá khứ, bất chấp nỗi buồn có thể sống lại và hành hạ ông thêm một lần nữa ở hiện tại. Từng lớp thời gian được bóc ra, kí ức về những năm tháng khi còn là một đứa trẻ bị bố mẹ gửi cho từ người này đến người khác, và cuộc gặp gỡ với Annie Astrand đã tạo ra hạnh phúc lẫn đau thương chợt hiện ra một cách chậm rãi nhưng rõ ràng. Buổi sáng tỉnh dậy một mình trong khách sạn ở một thành phố hoàn toàn xa lạ, nhận ra chẳng còn có ai bên cạnh mình, với cậu bé Jean mãi mãi là một vết thương không thể nào khép miệng. Vì thế, chỉ từ một phần của cái tên ấy thôi, cũng khiến người đàn ông luôn muốn quên lãng ở thì hiện tại phải khắc khoải tìm kiếm lại hình bóng của một con người từng hiện tồn trong quá khứ của đời mình. Trong *Phố của những của hiệu u tối*, Guy Roland – một thám tử bị mất trí nhớ, đang sống dưới một danh tính giả và lai lịch giả - trong hành trình tìm kiếm lại “bản mặt” của mình, đã lần theo vô vàn những dấu vết của một người nào đó có thể là anh ta. Trong không gian kí ức mờ mịt, hình ảnh của một cô gái tên Denise là một trong những “điểm cố định” của hành trình vô định kia. Mỗi một dấu tích còn lại về Denise là một khoảng kí ức trở về với Guy Roland và từ đó, quãng đời tuổi trẻ anh trôi dạt rồi tìm cách vượt biên cùng cô dần dần hiện ra rõ nét hơn. Hay nói cách khác, Denise là chìa khóa giúp anh mở từng lớp cửa quá khứ để có thể tiệm cận hơn với căn cước mà anh đã thất lạc khi xưa.

Với Patrick Modiano, dù không sinh ra và lớn lên trong thời Pháp bị Đức chiếm đóng, song với ông, đó là đêm sinh thành khi ông là kết quả của một lần gặp gỡ giữa

hai con người cũng đang không ngừng trôi dạt. Tuổi thơ ông cũng sớm in dấu những thương tổn của việc cha ông phiêu bạt khắp nơi với những công việc đầy ám muội, mẹ ông thường xuyên lưu diễn và không thể mang theo ông. Ông là phận người bị “bỏ rơi” dù vẫn còn cha mẹ và sớm phải trôi dạt từ không gian này qua không gian khác với những người xa lạ. Cái chết đột ngột của em trai – người thân duy nhất luôn ở bên cạnh ông – càng khắc sâu mặc cảm bị bỏ rơi vốn đã là nỗi ám ảnh của Patrick Modiano. Những trải nghiệm đau thương từ thời thơ ấu đã in dấu lên sáng tác của ông, chi phối cách ông theo đuổi những chủ đề và đề tài, và đặc biệt, về cách ông khắc họa số phận cá nhân trong guồng quay của lịch sử thông qua hệ thống nhân vật. Những người phụ nữ - hiện thân cho tình yêu và hạnh phúc – khi “biến mất” hoặc chủ động (tự sát như Louki), bị động (bị tai nạn như...), hoặc bí ẩn (như ...) lại trở thành hiện thân của nỗi đau đối với các nhân vật nam chính “tôi”. Cùng với tình yêu, nỗi đau mà họ để lại trong trái tim “tôi” cũng là yếu tố khiến cho họ mãi neo đậu trong kí ức của “tôi” và khiến “tôi” luôn khắc khoải tìm về những ngày tháng của một thời xa vắng. Đó sẽ là một trong những lí do hình bóng của những người phụ nữ không bao giờ bị xóa sạch hoàn toàn trong kí ức của “tôi”, bất chấp cơ chế lãng quên thông thường của sự hồi cố hoặc nỗ lực quên lãng để tránh làm sống dậy những nỗi đau u uẩn của chính anh ta.

Trở thành người song hành cùng nhân vật chính, nhân vật nữ đóng vai trò trung tâm trong tiểu thuyết của Patrick Modiano. Là những con người mà sự tồn tại chỉ như những bóng hình mờ ảo giữa những biến động của thời cuộc, trong màn sương mù của kí ức, nhân vật nữ cũng mang vác chung số phận của biết bao phận

người khi đó: mất danh tính, không căn cước, thất lạc bản thể và thất lạc cả cõi người. Dầu thế, sự hiện hữu của họ và việc mang đến cho những nhân vật nam những cảm nhận hạnh phúc, những tổn thương sâu sắc thật sự làm cho một quãng đời của các nhân vật nam trở nên sáng rõ hơn – bởi họ là những “điểm cố định”, là kí ức không bao giờ có thể mờ phai.

3. Kết luận

Khi so sánh công cuộc “đi tìm thời gian đã mất” của mình với Marcel Proust, Patrick Modiano cho rằng “*ký ức của Proust làm sống dậy quá khứ trong từng chi tiết nhỏ nhất, như một bức tranh sống. Tôi có cảm giác ngày nay ký ức ít tin chắc hơn vào chính nó và nó cứ phải không ngừng chiến đấu chống lại chứng mất trí nhớ và lãng quên. Vì cái lớp, cái khối quên lãng phủ lên tất cả đó, người ta chỉ có thể nắm bắt được những mẫu quá khứ, những*

dấu vết đứt đoạn, những số phận con người thoáng qua và gần như không thể chụp lấy được” (Patrick Modiano, 2014). Song với nghệ thuật khắc họa những nhân vật nữ thông qua những mảnh vỡ rời rạc, thông qua những dấu vết đứt đoạn mà thời gian còn chưa xóa nhòa, Patrick Modiano đã làm nổi bật số phận của những con người bên lề trong thời kì u ám của Paris, của nước Pháp những năm bị chiếm đóng. Họ cùng những nhân vật khác trong tiểu thuyết của ông, đã không ngừng khắc khoải đi tìm câu trả lời cho sự hiện hữu của mình: làm thế nào để có thể tồn tại mà không cần biến mất, và làm thế nào để biến mất mà vẫn có thể, hoặc có cơ hội tìm lại được chính mình? Và câu hỏi đó, sẽ còn vang vọng đến hiện tại và cả tương lai – khi thời cuộc vẫn không ngừng tạo ra những bất an cho con người nói chung và cho mỗi phận người nói riêng□

TÀI LIỆU THAM KHẢO

- Nguyễn Phương Khánh, Trần Thanh Nhân (2019) (cập nhật ngày 27/5/2022). Con người lãng quên và hành trình truy tìm thời gian đã mất trong tiểu thuyết *Để em khỏi lạc trong khu phố* của Patrick Modiano. *Tạp chí Khoa học Xã hội, Nhân văn và Giáo dục*, (Tập 9, số 3). Nguồn: <https://jshe.ued.udn.vn>
- Patrick Modiano (2014) (Nguyễn Ngọc dịch) (cập nhật ngày 27/5/2022). *Diễn từ nhận giải Nobel của Patrick Modiano*. nguồn: <https://breadandrose.com>.
- Patrick Modiano (2015) (Dương Tường dịch). *Phố của những cửa hiệu u tối*. Nxb Văn học. Hà Nội.
- Patrick Modiano (2015) (Trần Bạch Lan dịch). *Từ thăm thẳm lãng quên*. Nxb Hà Nội. Hà Nội
- Patrick Modiano (2016) (Phùng Hồng Minh dịch). *Để em khỏi lạc trong khu phố*. Nxb Văn học. Hà Nội
- Patrick Modiano (2017) (Cao Việt Dũng dịch). *Một gánh xiếc qua*. Nxb Văn học. Hà Nội
- Patrick Modiano (2020) (Cao Việt Dũng dịch). *Ở quán cà phê của tuổi trẻ lạc lối*. Nxb Văn học. Hà Nội
- Trần Thanh Nhân (2020) (cập nhật ngày 27/5/2022). Tiểu thuyết Patrick Modiano nhìn từ “lý thuyết về sự trôi dạt” của Guy Debord. *Tạp chí Khoa học Xã hội, Nhân văn và Giáo dục*, (Tập 10, số 1). Nguồn: <https://jshe.ued.udn.vn>